

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ, МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Шевчук В. М.

ВСТУП

В умовах війни та сучасних євроінтеграційних процесів відбувається переважання юридичної науки та правозастосовної практики, пов'язане передусім із появою нових викликів перед системою кримінальної юстиції та необхідністю вирішення першочергових завдань в умовах бойових дій на території України, формування спеціальних та криміналістичних знань відповідно до потреб практики. У таких умовах юридична наука та криміналістика, як наука, яка знаходиться на передньому краю боротьби із злочинністю, покликані розроблювати інноваційні засоби, методи та технології, спрямовані на протидію кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України, серед яких особливе значення набувають злочини проти національної безпеки в сучасних реаліях воєнного стану¹.

У реаліях сьогодення трансформація злочинності в Україні під час війни значно вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування і застосування криміналістичних знань в умовах правового режиму воєнного стану². В таких умовах головним завданням криміналістики нині постає необхідність розроблення, впровадження та застосування засобів, прийомів та методів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію³ в умовах війни та глобальних загроз. Очевидно, що за таких обставин гостро постає питання про підвищення практичної та прикладної ролі криміналістики, активізації застосування новітніх криміналістичних знань у сучасних реаліях воєнного часу.

Головним завданням сьогодні є відсіч збройної агресії РФ, звільнення окупованих територій російськими військовими та поновлення порушених прав і свобод українських громадян, а також забезпечення принципу невідворотності відповідальності винних осіб у вчиненні злочинів, пов'язаних із вторгненням російських загарбників на терени нашої країни. За таких обставин необхідно враховувати, що для судового розгляду

¹ Кузнецов В.В., Сийплові М.В., Нестеров І.А. Злочини проти основ національної безпеки України: нові виклики сьогодення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Вип. 1. 2023. С. 483–489.

² Shevchuk V. Current Issues of Criminalistics in Context of War and Global Threats. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, 2022, 28 (3), 11–27.

³ Textbook of criminalistics. Vol. 1: General theory /Ed. by H. Malevski, V. Shepitko. Kharkiv, 2016. P. 89–93.

злочинів проти національної безпеки нашої держави для судів основоположним буде встановлення причинно-наслідкового зв'язку між винними діями злочинців та наслідками, що настали, тобто важливо встановити та довести у досудовому розслідуванні та судовому розгляді і заподіяну шкоду⁴. Злочини проти основ національної безпеки є найбільш небезпечними посяганнями на суспільні відносини, які передбачають державну безпеку, обороноздатність, незалежність держави, її конституційний.

Аналіз практики розслідування злочинів проти національної безпеки свідчить про те, що слідчі та оперативно-розшукові підрозділи стикаються із серйозними труднощами при розкритті та розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень. Головним чином такі труднощі пов'язані із специфікою цього різновиду злочинної діяльності, способами їх вчинення, наявними слідами, особливістю особи злочинця та недостатністю застосування науково-технічних, тактичних засобів та можливості використання спеціальних знань щодо їх ефективного виявлення та розслідування⁵. Крім цього, ускладненою є також процедура проведення досудового розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень, збирання доказової та орієнтуючої інформації в умовах воєнного стану.

В сучасних реаліях окремим напрямом у криміналістиці має бути розроблення системи криміналістичних методик розслідування злочинів проти національної безпеки, активізація розробок техніко-криміналістичного забезпечення, застосування спеціальних знань, захист інформаційних джерел і проблеми інформаційної безпеки⁶ в контексті сучасних євроінтеграційних процесів. Фактично можна констатувати про формування нового наукового криміналістичного напрямку *європейської криміналістики*, дослідження та науково-практичні розробки якої є сьогодні досить актуальними для перезавантаження криміналістичної науки в сучасних умовах та затребованими для правозастосовної практики. Саме тому в сучасних реаліях воєнного часу, цифровізації та процесів європеїзації в Україні постало питання про розгляд питань про концепцію європейської криміналістики, завдання, новітні засоби, методи та технології, сучасний стан та перспективи розвитку із врахуванням європейського досвіду, сучасної вітчизняної практики та тенденцій розвитку криміналістики, судової експертизи та наук кримінально-правового циклу.

⁴ Демидова Л. М., Попович О. С. Кримінально-правова охорона національної безпеки України: терористичний акт : монографія; за заг. ред. Л. М. Демидової. Харків: Право, 2021. С. 29.

⁵ Мартиненко К.В. Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. No 5, 2022. С. 575–581.

⁶ Шепітько В. Теоретико-методологічна модель криміналістики та її нові напрями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 3 (25). С. 9–20.

1. Сучасний стан і тенденції протидії злочинам проти національної безпеки під час війни крізь призму євроінтеграційних процесів

Вбачається, що трансформація злочинності в Україні під час війни значно вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування і застосування криміналістичних знань в умовах воєнного стану⁷. Головним завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, прийомів та методів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію в умовах війни та глобальних загроз крізь призму євроінтеграційних процесів. В таких умовах гостро постає прагматична функція криміналістики в сучасних умовах війни та процесів цифровізації та європеїзації сучасного суспільства.

Воєнна агресія РФ та запровадження воєнного стану суттєво позначилося на динаміці злочинності в нашій країні, відбулися зміни та трансформація злочинних проявів в період війни. Збройне вторгнення російських військ та напад на Україну мали наслідком те, що на перший план вийшла нова категорія злочинів, яких раніше або взагалі не було, або вони були в невеликій кількості. Насамперед це кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України); планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України); пропаганда війни (ст. 436 КК України) та ін. Другий досить великий блок кримінальних правопорушень, які сьогодні вчиняються, – злочини проти основ національної безпеки України (державна зрада (ст. 111 КК України), колабораційна діяльність (ст. 111¹ КК України), пособництво державі-агресору (ст. 111² КК України) та ін. І третій блок – військові кримінальні правопорушення і кримінальні правопорушення проти власності, які суттєво видозмілися і за які була посилена кримінальна відповідальність, за їх вчинення в умовах воєнного стану⁸.

За офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора серед злочинів, вчинених в період повномасштабного вторгнення РФ, найпоширенішими є такі: а) злочини агресії та воєнні злочини – зареєстровано (станом на 23.02.2024 р.) – 126037 злочинів; б) злочини проти національної безпеки – 16502 злочинів; в) злочини проти дітей – загинули 528 дітей, поранено 1230 дітей; 4) магістральна справа щодо агресії РФ – 685 підозрюваних представники військово політичного керівництва РФ (військове командування, посадовці, міністри, депутати, керівники правоохоронних органів та ін.)⁹.

⁷ Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія. Х.: Право, 2021. С. 288.

⁸ Shevchuk V.M. Modern criminalistics in the conditions of war and global challenges XXI century: problems today and development prospects. *Problemy Współczesnej kryminalistyki = Current problems of forensic science*. Tom XXVI. pod redakcją: Tadeusza Tomaszewskiego, Ewy Gruzzy, Mieczysława Goca. Warszawa 2022. Pp. 359–374.

⁹ Сайт Офіса Генерального прокурора <https://www.gp.gov.ua/>

На сьогодні одним із головних завдань держави України є відсіч збройної агресії РФ та поновлення порушених прав і свобод українських громадян, а також забезпечення принципу невідворотності відповідальності винних осіб у вчиненні злочинів, пов'язаних із вторгненням російських загарбників на терени нашої країни. За таких обставин постає необхідність криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів, що вчиняються військовими РФ, для того щоб задіяти всі доступні національні та міжнародні правові механізми для притягнення до кримінальної відповідальності усіх винних в цій війні, доведення невідворотності покарання усіх воєнних злочинців, а також відшкодування шкоди, відновлення верховенства права та справедливості.

В таких умовах гостро постало питання щодо формування дієвого та ефективного механізму захисту відносин, що забезпечують умови охорони основ національної безпеки України, правовими та криміналістичного засобами. При цьому важливо зауважити, що без належної кримінально-правової охорони основ національної безпеки України та їх ефективного криміналістичного забезпечення неможливе нормальне функціонування державних інституцій та державного управління країною в цілому загалом. Більше того, проблема із забезпеченням справедливого судочинства існують навіть у мирний час, а війна лише ускладнила такий процес. В умовах воєнного стану доступ до окупованих або тимчасово неконтрольованих територій обмежений, а документування ймовірних порушень там – небезпечно або просто неможливе¹⁰.

Сьогодні в Україні вже є перші завершені розслідування злочинів проти національної безпеки та навіть вироки. Як ми бачимо з відкритих судових засідань, прокуратура під час розслідування кожного окремого такого злочину не завжди встановлюється причино-наслідковий зв'язок між діями окремих осіб та наслідками, які настали в результаті вчинення таких злочинних дій. Як свідчить практика, нерідко органи досудового розслідування змушені балансувати між швидкістю та повнотою розслідування, оскільки для обох показників бракує ресурсів та доказів, їх правильного та якісного документування. При цьому слід враховувати, що неякісне розслідування може призвести до виправдання злочинців, що матиме особливо негативний ефект для України під час розгляду таких справ національними судами.

З огляду на викладене, сьогодні важливо враховувати, що для судового розгляду злочинів проти національної безпеки для судів України основоположним буде встановлення причинно-наслідкового зв'язку між винними діями злочинцями та наслідками, що настали, тобто заподіяною шкодою. Для цього досить важливим є правильна робота з доказовою базою, це передусім стосується збирання, документування та розслідування

¹⁰ Shevchuk V. M. Criminalistics support for the investigation of military criminal offenses and war crimes: digitalization, innovations, prospects. *Military offences and war crimes: background, theory and practice*: collective monograph. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. Pp. 795–822.

злочинів проти національної безпеки України має здійснюватися із врахуванням міжнародного досвіду та європейських стандартів доказування, що зумовлює необхідність проведення спеціальних досліджень у цій царині знань.

У методико-криміналістичному забезпеченні сучасної криміналістики такі напрями тісно пов'язані зі зміною кримінального та кримінального процесуального законодавства, оскільки такі зміни вимагають удосконалення наявних методик розслідування кримінальних правопорушень та розроблення нових криміналістичних методик розслідування¹¹. Інноваційні розробки у цій галузі криміналістики мають бути спрямовані на проведення досліджень методик розслідування нових видів кримінальних правопорушень, тактичних операцій, алгоритмів слідчих (розшукових), перевірки типових слідчих версій, розроблення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень¹² та ін. Сучасні реалії війни в Україні вимагають від криміналістики удосконалення, розроблення та впровадження у практику систему криміналістичних методик розслідування окремих видів злочинів, скоєних військовослужбовцями у районах збройного конфлікту, зокрема, розслідування самовільного залишення військової частини (місця служби) та дезертирства; розслідування ухилення від військової служби шляхом членушкодження; розслідування злочинів, скоєних військовослужбовцями щодо цивільного населення; розслідування розкрадань зброї та боєприпасів, що здійснюються військовослужбовцями; розслідування перевищення посадових повноважень, які здійснюються командирами військових частин та ін.

Крім цього, актуалізуються наукові дослідження методики розслідування злочинів проти основ національної безпеки України; воєнних злочинів, вчинених військовими РФ в Україні; злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; злочинів, пов'язаних із незаконним використанням гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги та незаконним перетинанням державного кордону України та ін. Широке поширення інформаційних комп'ютерних технологій сприяє подальшій розробці алгоритмізації самого процесу розслідування кримінального правопорушення та забезпеченню ефективності та результативності судового розгляду¹³.

Враховуючи сучасні завдання адаптації криміналістичних знань до умов воєнного стану та реформування вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів Європейського Союзу досить актуальними є

¹¹ Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 256–269.

¹² Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Prospective directions of research of innovations of separate criminalistic methodics. *Scientific practice: modern and classical research methods* : Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» (Vol. 1), February 26, 2021. Boston-Vinnitsia : European Scientific Platform, 2021. Pp. 81–85.

¹³ Журавель В. А. Окремі методики в системі криміналістичних знань. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична*. 2015. Вип. 1. С. 187–200.

проблеми пристосування і модернізації криміналістичних знань до сучасних вимог практики. Тому вбачається, що серед найбільш перспективних напрямів інноваційних наукових досліджень у криміналістиці сьогодні є такі: документування та розслідування воєнних злочинів, вчинених військовими РФ в Україні; пошук зниклих українців та ідентифікація загиблих на війні в Україні; застосування цифрової криміналістики у виявленні, фіксації та розслідуванні воєнних злочинів, вчинених військовими РФ в Україні; активізація застосування спеціальних знань та проведення судово-експертних досліджень із визначення розміру збитків фізичних та юридичних осіб, понесених внаслідок російської агресії; розроблення та застосування інноваційних криміналістичних продуктів щодо підвищення ефективності розслідування воєнних злочинів; криміналістичне забезпечення діяльності Міжнародного Кримінального Суду; побудова та застосування відповідної системи окремих криміналістичних методик воєнних злочинів та інших кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України¹⁴ тощо. Вбачається, що зазначена проблематика має бути врахована при формуванні програм, навчальних дисциплін та при удосконаленні методики викладання криміналістики у сучасних умовах.

В таких реаліях сьогодення однією із найважливіших тенденцій сучасної криміналістики є інтеграція знань, створення та пропонування інноваційних розробок науки, спрямованих на вирішення завдань протидії злочинності в умовах війни щодо ефективного формування доказів, які в подальшому можуть бути використанні як в національних, так і міжнародних судах. Інноваційним напрямом у розвитку криміналістики є розроблення та впровадження в практику криміналістичного забезпечення протидії сучасній злочинності¹⁵, у тому числі й злочинам проти національної безпеки України. Це потребує активізації розроблення та впровадження прогресивних технологій, методів та засобів, які ґрунтуються на застосуванні сучасних криміналістичних знань, дотримуючись стандартів доказування у кримінальному провадженні та широкого застосування цифрових технологій і можливостей штучного інтелекту. У даному випадку можна говорити про формування нових наукових напрямків у криміналістиці (медичної, ядерної, аерокосмічної, генотипоскопічної, цифрової, воєнної криміналістики), поява яких зумовлена сучасними тенденціями і завданнями розвитку науки.

Особливої значимості та актуальності у такій ситуації набуває криміналістична освіта та криміналістична підготовка майбутніх юристів, яка має враховувати сучасні тенденції і завдання адаптації криміналістичних знань до умов воєнного стану, реформування вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів Європейського Союзу та появи нових галузей

¹⁴ Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 1. С. 46–56.

¹⁵ Шевчук В. М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : добірка наук. пр. Харків : Право, 2020. С. 815.

(напрямів) криміналістики. При цьому суттєвої значимості набуває посилення та активізація практичної складової під час викладання криміналістики.

2. Європейський вектор розвитку криміналістики та його вплив на формування новітніх криміналістичних засобів та технологій протидії злочинам у сфері національної безпеки

Криміналістика, як прикладна наука, інтегруючи сучасні досягнення науки і техніки, нині спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів та технологій, застосування яких направлено на вирішення складних практичних завдань, серед яких особливу значимість набувають можливості застосування криміналістичних знань у протидії злочинності в реаліях військового сьогодення та наближення до єдиного криміналістичного європейського простору¹⁶. Очевидно, що в сучасних умовах процеси європеїзації суспільства, врахування позитивного досвіду розвитку передових держав Європи та усього світу, виступають, як важливі стратегічні напрямки перспективного розвитку держави, у тому числі й України, яка обрала європейський вектор розвитку.

Одним із найважливіших завдань криміналістики є розроблення та застосування техніко-, тактико-, та методико-криміналістичних засобів прийомів і рекомендацій, що дозволяють збирати, досліджувати та використовувати доказову інформацію. Відомо, що докази та доказування – основа будь-якого процесу, і від того, наскільки якісно та повно під час досудового розслідування буде зібрана доказова база, залежить ефективність розгляду кримінального провадження в суді і швидкість досягнення мети правосуддя¹⁷. При цьому специфіка формування та застосування криміналістичних знань відображають певні тенденції розвитку сучасного глобалізованого світу, наявні виклики, загрози та засоби їх усунення або нейтралізації¹⁸. В таких умовах гостро постає питання про підвищення ролі криміналістики, як європейської науки, яка знаходиться на передньому краю протидії злочинності, у формуванні доказової інформації умовах війни, глобальних загроз та діджиталізації.

¹⁶ Журавель В. А., Шепітько В.Ю. Розвиток криміналістики та судової експертизи в Україні: наближення до єдиного європейського простору. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку*: монографія. Харків: Право, 2021. С. 631–669.

¹⁷ Shevchuk V.M. Innovative principles of forensic support of law enforcement activity: issues of concept formation. *Theory and Practice of Forensic Examinations and Criminalistics*. 23 th issue. Kh.: Pravo, 2021. Pp. 7–23.

¹⁸ Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. *Modern research in world science: Proceedings of the 5th International scientific and practical conference (August 7–9, 2022)*. Sci-conf.com.ual. Lviv, Ukraine, (2022). Pp. 896–903.

Інтеграція України у світову та європейську спільноту вимагає від нашої держави адаптування національного законодавства до міжнародних стандартів і зобов'язань. Особливо це стосується криміналістики і кримінального процесу, як у сфері протидії злочинності, так і сфері охорони важливих конституційних прав, свобод та інтересів громадян, з врахуванням сучасних реалій розвитку українського суспільства. Оголосивши рекомендацію надати Україні статус кандидата в ЄС, було підтверджено, що українці чітко показали своє прагнення до європейських цінностей і стандартів, проте в нашій державі треба буде здійснити низку важливих реформ, спрямованих на досягнення євроінтеграційних прагнень України.

Під час воєнного стану органи правопорядку стикнулися з новими викликами, тому законодавцем було внесено відповідні зміни до КПК та КК України¹⁹. Досить актуальним сьогодні є створення системи військової юстиції, зокрема, це питання формування військової поліції, військової прокуратури та військових судів (спеціалізованих колегій) із врахуванням передового зарубіжного досвіду, європейських та міжнародних стандартів щодо протидії злочинності²⁰. Створення органів військової юстиції в реаліях воєнного сьогодення є необхідним кроком задля забезпечення якісного та ефективного запобігати, протидіяти, виявлення, фіксації, розкриття та розслідування воєнних злочинів, що вчиняються російськими військовими на території України. правопорушення. Вирішення цього питання потребує відповідного законодавчого регулювання та розроблення *концепції криміналістичного забезпечення діяльності органів військової юстиції*, що визначає новий науковий напрямок досліджень у криміналістиці, зокрема у формуванні та розвитку воєнної криміналістики.

У сучасних реаліях воєнного стану в Україні важливим є забезпечення дотримання міжнародних принципів і стандартів у протидії корупції²¹, враховуючи досвід європейських і світових практик, беручи до уваги традиції, звичаї і менталітет українських громадян, адже характер корупції в нашій державі відрізняється від корупційних проявів в інших країнах. Україна відіграє ключову роль в процесі міжвідомчої координації міжнародного співробітництва у сфері протидії та запобігання корупції. Водночас, як свідчить практика, необхідно усунення дублювання діяльності, налагодження взаємодії цих органів, яка має бути чітко врегульована чинними нормативно-правовими актами з урахуванням європейських міжнародних принципів і стандартів. Крім цього, на наш погляд, за таких умов постає проблема забезпечення діяльності системи цих органів необ-

¹⁹ Зміни у кримінальному провадженні від 14 квітня 2022 року <https://pravo.ua/zminy-u-kryminalnomu-provadhenni-vid-14-kvitnia-2022-roku/>

²⁰ Вдовитченко В. Військова юстиція України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Діяльність військової юстиції в умовах збройного конфлікту. Досвід української прокуратури*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 28 жовтня 2021 р. Київ-Одеса : Фенікс, 2021. С. 19–26.

²¹ Шепітько В. Ю. Цільове призначення криміналістичних знань і прагнення європейських стандартів у протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 17. 2017. С. 4–11.

хідними ресурсами, засобами й навчання, у тому числі й криміналістичного та кримінально-процесуального спрямування, а у подальшому і впровадження запропонованих розробок у практику.

Європейський Союз та Україна разом працюють над забезпеченням інформаційної безпеки в нашій державі, у тому числі й доступного транскордонного зв'язку з початку повномасштабної війни в Україні. Єврокомісія ухвалила рішення, що уповноважує національний регуляторний орган України, відповідальний за електронні комунікації, брати участь у регулюючому агентстві телекомунікацій ЄС (BEREC), що є ще одним важливим кроком на шляху до євроінтеграції України. Тому для *України*, яка визначила курс вступу до ЄС одним із пріоритетних, відповідність законодавства *європейським стандартам, у тому числі й у сфері протидії злочинності, здійснення судочинства та формування системи органів військової юстиції*²². Як слушно зазначає В.Ю. Шепітько, в реаліях сьогодення простежується також зміна вектора криміналістичних досліджень в Україні, наближення його до єдиного європейського простору²³.

Надання Україні статусу кандидата в члени ЄС створило додатковий імпульс для гармонізування підходів та активізації перетворень у цифровій сфері. У цьому плані важливою подією стало те, що Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа» до 2027 р., метою цієї програми є активізація відновлення економіки та цифрової трансформації України²⁴. Тому формування єдиного цифрового ринку з ЄС та наближення цифрового сектора України до європейського стало пріоритетним напрямом державної політики цифрових перетворень в умовах війни²⁵. За таких умов *цифровізація стала не лише сучасним трендом розвитку суспільства, але й стає визначним фактором економічного, соціального, політичного та міжнародного зростання держави*.

Сучасні процеси активізації цифровізації усіх сфер діяльності держави в свою чергу обумовлюють необхідність удосконалення системи органів правопорядку і прокуратури, судових органів. Відбувається перехід існуючої традиційної системи до нової реальності – цифрової, у якій цифрова

²² Богучький П. П. Військова юстиція як правова система: міжнародні стандарти та національні особливості. *Діяльність військової юстиції в умовах збройного конфлікту. Досвід української прокуратури: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Харків, 28 жовтня 2021 р. Київ–Одеса : Фенікс, 2021. С. 19–26.

²³ Шепітько В. Теоретико-методологічна модель криміналістики та її нові напрями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 25 (3). 2021. С. 9–20. С. 11.

²⁴ Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа»: що це означає | Кабінет Міністрів України. <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-doluchylasido-programy-tsyfrova-ievropa-shcho-tse-oznachaie>

²⁵ Шевчук В.М. Європейський вектор розвитку сучасної криміналістики. *Адаптація правової системи України до права Європейського союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Полтава, 29.09.2022 року). Полтава : Полтавський юридичний інститут, 2022. С. 325–327.

інформація є невід’ємним атрибутом, як в роботі органів кримінальної юстиції, з одного боку, й сучасної злочинної діяльності, з іншого. Це у свою чергу визначає сучасні тенденції та перспективи розвитку юридичної науки, у тому числі й криміналістики, яка знаходиться на передньому краю боротьби із злочинністю. В Україні криміналістика обрала європейський вектор розвитку. Європейські підходи виявляються й у застосуванні стандартів доказування під час кримінального провадження²⁶.

Сьогодні застосування *цифрової інформації та сучасних інформаційних технологій* – це не просто новітній технологічний тренд чи модне захоплення – це фактично нова цифрова реальність, яка заснована на соціальних інноваціях та передових технологіях цифровізації. Очевидно, що цифрова реальність сьогодення нині тісно пов’язана із появою нових форм злочинності – кіберзлочинів, інформаційного шахрайства, великою кількістю кібератак на підприємства та установи, в тому числі, й державні бази даних²⁷. Безумовно, що такі загрози потребують розроблення новітніх підходів протидії злочинам проти національної безпеки України, модернізації та оновлення системи органів кримінальної юстиції до сучасних умов та глобальних загроз крізь призму євроінтеграційних процесів. Це зумовлює активізацію застосування та поширення принципів технологізації та цифровізації у слідчій, судовій та експертній діяльності.

У спеціальній літературі криміналістичні засоби класифікують за різними критеріями. Найпоширенішими можна назвати класифікації за розділами криміналістики. З огляду на те, що криміналістика структурно складається з чотирьох розділів, логічно зазначити, що в ній можна виокремити щонайменше три види засобів прикладного спрямування, об’єднаних єдиним поняттям «криміналістичні засоби»: 1) засоби криміналістичної техніки; 2) засоби криміналістичної тактики; 3) засоби криміналістичної методики. Також існує класифікація криміналістичних засобів відповідно до їх службової ролі в протидії злочинності: 1) засоби, що усувають чи суттєво утруднюють можливість вчинення кримінальних правопорушень; 2) засоби встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень; 3) засоби захисту різних об’єктів від протиправних посягань; 4) засоби створення сприятливих умов для виникнення доказової інформації; 5) засоби отримання інформації про кримінальні правопорушення, що готуються; 6) засоби припинення протиправних посягань. Окрім цього, за змістом криміналістичні засоби та методи протидії злочинності також поділяються на технічні, тактичні й методичні²⁸.

²⁶ Шепітько В. Ю. Формування доктрини криміналістики та судової експертизи в Україні – шлях до єдиного європейського криміналістичного простору. *Право України*. 2022. № 2. С. 83.

²⁷ Тимошенко Ю., Кисленко Д. Правоохоронна система в епоху діджиталізації. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*, (1 (59), 2022, С. 41.

²⁸ Пряхін Є. В. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 10–11.

Так, система засобів криміналістичної тактики²⁹ може включати: 1) тактичний прийом як спосіб здійснення процесуальної дії, спрямований на досягнення її мети; 2) тактичну рекомендацію – науково обґрунтована та перевірена практикою порада щодо обрання і застосування засобів, прийомів та форм поведінки; 3) тактичну комбінацію як систему (підсистему) тактичних прийомів, упорядкована сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених прийомів, що мають цільову спрямованість у процесі її реалізації; 4) тактичну операцію як систему процесуальних та непроцесуальних дій (заходів), яка спрямована на вирішення окремого (проміжного) тактичного завдання розслідування у відповідній слідчій або судовій ситуації; 5) тактику слідчої (розшукової) дії, що охоплює весь типовий тактичний комплекс її можливого здійснення, реалізації; 6) тактику негласної слідчої (розшукової) дії; 7) тактику судової дії; 8) тактику взаємодії³⁰. Отже, криміналістичні засоби протидії злочинам проти національної безпеки України потребують подальших спеціальних досліджень та запровадження їх у практичну діяльність.

За таких обставин актуальним науково-методичним завданням у юридичних вищих навчальних закладах стає пошук нових ефективних форм і методів вищої правової освіти. В сучасних умовах є необхідність перегляду змісту освітніх програм юридичного профілю. Зміст фахової підготовки юриста ускладнюється і суттєво трансформується під впливом умов війни й таких суспільно-значущих та взаємопов'язаних процесів, як розширення сфер правозастосування і євроінтеграції³¹. Головний вектор сучасного розвитку вищої юридичної освіти в Україні має визначитися загальним спрямуванням вітчизняної вищої школи на входження в загальноєвропейський і світовий освітній простір, гармонізацію національних і міжнародних стандартів вищої освіти. Така ситуація зумовлює потребу в активізації та максимальному впровадженню в освітній процес новітніх освітніх та інноваційних технологій, позитивного зарубіжного досвіду підготовки фахівців, накопичених здобутків і кращих освітніх традицій у формуванні та розвитку європейської науки, у тому числі й криміналістики.

Крім цього, враховуючи сучасні завдання адаптації криміналістичних знань до умов війни та реформування вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів ЄС досить актуальними є проблеми пристосування і модернізації криміналістичних знань до сучасних вимог практики. Очевидно, що у такій ситуації особливої значимості набуває криміналістична

²⁹ Shevchuk V. Means of criminalistic tactics: modern understanding of the concept and some discussion problems. *International Forum: Problems and Scientific Solutions*: Proceedings of the 4 International Scientific and Practical Conference (June 16–18, 2020). Melbourne, Australia: CSIRO Publishing House, 2020. Pp. 101–111.

³⁰ Shevchuk V. M. Takytychni operatsii u kryminalistytsi: teoretychni zasady formuvannya ta praktyka realizatsii: monohrafiia. Kharkiv : Vyd. ahentsiia «Apostil» [in Ukrainian]. 2013. Pp. 219–228.

³¹ Shepitko V. Criminalistics as a system of scientific knowledge in conditions of global threats and crime transformation. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 18 issue. Kharkiv «Pravo», 2018. Pp. 4–9.

підготовка майбутніх юристів, формування та розвиток криміналістичної дидактики, яка має враховувати сучасні вимоги практики та появу нових галузей (напрямів) криміналістики. Суттєвої значимості набуває посилення і активізація прагматичної та прикладної функції криміналістики, що необхідно враховувати під час викладання цієї навчальної дисципліни³². Важливо враховувати сучасні тенденції розвитку криміналістики, пов'язані із формуванням нових її напрямів, зокрема, воєнної та цифрової криміналістики, що дасть змогу суттєво підвищити роль та прикладне значення застосування криміналістичних знань в сучасних реаліях воєнного часу та глобальних загроз світовій цивілізації.

З огляду на викладене, виникає необхідність впровадження інноваційних технологій у навчальний процес, що допоможе підготувати висококваліфікованих, конкурентно-спроможних правників європейського рівня. При цьому важливого значення набувають інноваційні підходи юридичної освіти – цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікації цілей або каналів навчання; впровадження нових технологій у систему навчання, у тому числі і розвитку криміналістики як науки, так і навчальної дисципліни, при удосконаленні методів її викладання³³. Вказані обставини ставлять перед системою юридичної освіти, юридичними дисциплінами й перед криміналістикою, як науково-прикладною юридичною наукою, яка знаходиться на передньому краї боротьби, нові завдання та перспективи. Важливою постає проблема формування та застосування інноваційних підходів у криміналістичній дидактиці та наближення науки криміналістики до єдиного криміналістичного європейського простору.

3. Роль цифрових технологій у виявленні, документуванні та розслідуванні злочинів проти національної безпеки

Сьогодні гостро постає питання про підвищення ефективності розслідування сучасної злочинності, у тому числі й воєнних злочинів та кіберзлочинів за допомогою цифрових технологій. За таких обставини зараз можна говорити про активізацію тенденцій формування та застосування нового наукового напрямку – цифрова криміналістика (Digital Criminalistics)³⁴, який має стати стратегічним напрямом у розвитку криміналістичної науки. Вбачається, що подальший розвиток

³² Shevchuk V., Vapniarchuk V., Borysenko I., Zatenatskyi D., Semenogov V. Criminalistic methods of crime investigation: Current problems and promising research areas. *Revista Juridica Portucalense*, 32, 2022. Pp. 320–341.

³³ Malewski, H., Kurapka, V.E., Tamelè, I. Motivation and expectations of students-animportant factorin theimplementation of the new bachelor's degreeprogram "Law and Criminalistics. *The Criminalist of the First Printing*, 21 / 2021, 12–26.

³⁴ Борисова, К. С., & Світличний, В. А. Застосування цифрової криміналістики. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 83–84.

криміналістики в умовах інформаційного суспільства, цифровізації та воєнних реаліях сьогодення неможливо без широкого використання інноваційних та фундаментальних знань у сфері цифрової криміналістики – нової галузі криміналістики, яка сьогодні динамічно розвивається і формує теоретико-методологічні засади у цій царині знань³⁵.

У сучасних реаліях сьогодення криміналістика відповідає розвитку цифрових технологій, створюючи засоби та методи можливості вилучення криміналістичної значимої інформації з нового виду носіїв. Завдяки науково-технічному прогресу з'являється можливість використання цифрових технологій у правоохоронній діяльності, що прискорює процес досудового розслідування, дозволяє більш повно формувати доказову базу при розслідуванні кримінальних правопорушень³⁶, а у подальшому і забезпечує якість судового розгляду матеріалів кримінальних проваджень³⁷.

Предмет цифрової криміналістики становлять закономірності виявлення, фіксації, попереднього дослідження, використання комп'ютерної інформації, цифрових слідів та засобів їх оброблення з метою вирішення завдань виявлення, розкриття, розслідування та профілактики кримінальних правопорушень, а також розроблення на цих знаннях закономірностей технічних засобів, прийомів, методичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію діяльності щодо протидії кримінальним правопорушенням у цифровому просторі.

Об'єктом цифрової криміналістики є, з одного боку, – кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням комп'ютерних (цифрових) технологій та суспільні відносини, що виникають у ході виявлення, розкриття, розслідування та профілактики кримінальних правопорушень, коли здійснюється виявлення, фіксація, дослідження, використання комп'ютерної інформації, цифрових слідів та засобів їх обробки, а з іншого боку, – діяльність органів правопорядку щодо розслідування таких кримінальних правопорушень та питання розроблення та застосування криміналістичних прийомів, методів, засобів використання комп'ютерних (цифрових) технологій у боротьбі із злочинністю у цифровому просторі.

³⁵ Когутич І. І. Застосування цифрових технологій – новий напрям криміналістики. Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2021 р.). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці : Технодрук, 2021. С. 79–84.

³⁶ Домашенко О. М. Проблемні питання використання цифрових доказів у криміналістиці. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матеріали міжнар. «круглого столу» (Харків, 12 груд. 2019 р.). Харків : Право, 2019. С. 52–55.

³⁷ Авдєєва Г. К. Проблеми використання засобів цифрової криміналістики при розслідуванні воєнних злочинів. *Використання цифрової інформації в розслідуванні кримінальних правопорушень* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 12 груд. 2022 р. Харків : Право, 2022. С. 10–13.

Отже, цифрова криміналістики – це галузь криміналістики, яка займається вивченням закономірностей виникнення і використання цифрових слідів та розроблення на знанні цих закономірностей технічних засобів, прийомів та методів щодо виявлення, фіксації, вилучення та дослідження цифрової інформації (доказів) й засобів її оброблення з метою розкриття, розслідування та профілактики кримінальних правопорушень.

Вважаємо, що треба чітко розрізнити цифрову криміналістику як окрему галузь криміналістичних знань, спрямовану на дослідження цифрових слідів, з одного боку, та з іншого – застосування цифрових технологій у розслідуванні та судовому розляді, тобто процес цифровізації криміналістики як закономірний сучасний етапу її розвитку та формування, який передбачає впровадження цифрових технологій у різні галузі криміналістичної техніки та судової експертизи, до самого процесу досудового розслідування³⁸.

Вбачається, що цифровізація – це перетворення інформації на цифрову форму, коли має місце заміна аналогових (фізичних) систем збору та обробки даних технологічними системами, які генерують, передають та обробляють цифровий сигнал про своє стані, що веде до зниження витрат, до появи нових інформаційних можливостей. У широкому розумінні – це процес перенесення в цифрове середовище функцій і діяльностей, раніше виконуваних людьми та організаціями. Цифровізація криміналістики може включати декілька аспектів, зокрема такі як: 1) використання цифрових технологій для підвищення ефективності пошуково-пізнавальної діяльності слідчого, ефективної організації цієї діяльності на сучасному рівні, оптимізації взаємодії різних органів, установ при розслідуванні кримінальних правопорушень; 2) використання інформаційно-комунікативних (інформаційних комп'ютерних) технологій для розслідування кримінальних правопорушень, що сприяє алгоритмізації процесу досудового розслідування в цілому і окремих його етапів; 3) рішення дидактичних завдань в сфері підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації слідчих, слідчих-криміналістів, судових експертів, обміну досвідом³⁹.

Як бачимо, у сучасному світі практично вся діяльність людини, у тому числі й таких злочинців, супроводжується своєрідною «слідовою картиною», серед якої особливе місце набувають *цифрові сліди*⁴⁰, як важливе джерело криміналістично-значущої інформації. Цифровими слідами в криміналістиці є матеріальні невидимі сліди, які містять криміналістично-значущу інформацію (відомості, дані), зафіксовану в цифровій формі на матеріальних

³⁸ Степанюк Р. Л. Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3. С. 288.

³⁹ Думчиков М. О. Процеси діджиталізації і криміналістика: ретроспективний аналіз. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. Вип. 65. С. С. 104–105.

⁴⁰ Крицька І. О. «Доріжка цифрових слідів»: доказове значення й окремі аспекти збирання та дослідження у кримінальному провадженні. *Цифрові трансформації України 2020: виклики та реалії*: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 1 за матеріалами круглого столу, 18 вересня 2020 р. Харків, 2020. С. 92–97.

носіях і можуть бути виявлені, зафіксовані й досліджені за допомогою певних цифрових пристроїв⁴¹. Як правило, вони застосовуються злочинцями при вчиненні кримінальних правопорушень, залишаючи своєрідну «слідову картину» із цифрових слідів. Тому *цифровий слід* являє собою криміналістично значиму комп'ютерну інформацію про події (дії) кримінального правопорушення, відображені у цифровій інформації в матеріальному середовищі, у процесі її виникнення, обробки, зберігання та передачі.

Вбачається, що цифрові сліди є специфічними слідами, оскільки, залишаючись у результаті певних подій, відбиваються на матеріальних об'єктах, хоча в деяких випадках період їх існування досить невеликий. За походженням цифрові сліди є технологічними, оскільки формування даних слідів обумовлено специфікою реалізації інформаційних технологій, і для їх перетворення в доступну для сприйняття форму також використовуються інформаційні технології. За механізмом слідоутворення вони можуть бути віднесені до електронних чи електро-магнітних залежно від носія, у якому вони відображені – твердотільному чи магнітних дисках. Можуть бути й механіко-оптичні цифрові сліди, які утворюються у структурі матеріалу оптичного диска під впливом лазерних променів.

Сьогодні відсутність чіткого розуміння природи та особливостей цифрових слідів, тягне за собою або повну втрату, або знецінення доказової бази щодо розслідуваних кримінальних правопорушень. Саме тому, з погляду, необхідно вже зараз розробляти концепцію цифрових слідів способів їх отримання, дослідження та аналізу як у індивідуальному аспекті, і як частини комплексного сліду. У цьому плані, варто зауважити, що цифровий слід має певну систему ознак та властивостей, серед яких особливого значення набуває неможливість сприйняття такого сліду безпосередньо органами почуттів, а лише за допомогою спеціальних пристроїв та програм, тобто робота з ними потребує застосування спеціальних знань, вимагають нових нетрадиційних, способів, методів та процедур щодо їх виявлення, фіксації, дослідження та оцінки як доказів у майбутньому.

В умовах воєнної агресії РФ проти України традиційні криміналістичні засоби та форми збирання доказів таких злочинів можуть працювати обмежено через небезпеку для всіх учасників слідчих (розшукових) дій, а також через неможливість безпосереднього доступу до місця події. Тому виникає потреба у застосуванні інструментів цифрової криміналістики. Крім цього, у воєнних реаліях центральне місце для збирання доказів злочинів проти національної безпеки у цифровій криміналістиці посіли технології штучного інтелекту. Так, у ситуації повномасштабної агресії інструменти цифрової криміналістики значно допомагають у виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів проти національної безпеки. Саме завдяки інструментам цифрової криміналістики та даних з відкритих джерел було встановлено низку фактів вчинення злочинів проти національної безпеки.

⁴¹ Авдєєва Г. К. Сутність цифрових слідів у криміналістиці. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конфер. (Харків, 10–11 жовт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 91

Певний науковий та практичний інтерес, на наш погляд, набувають інструменти цифрової криміналістики, які допомагають у виявленні та розслідуванні злочинів проти національної безпеки та сприяють невідворотності покарання злочинців, що виокремлюються у фаховій літературі. Серед них акцентується увага на таких :1) дослідження хмарних сховищ; 2) дослідження мобільних пристроїв (телефонів); 3) дослідження програм (месенджерів та інших застосунків для смартфонів, що використовуються для обміну інформацією); 4) дослідження інтернет-речей (IoT); 5) мережеві дослідження; 6) дослідження новітніх приладів і додатків (Alexa від Amazon, Google Assistant, Siri від Apple та ін.); 7) дослідження додатків не для телефону (дослідження баз даних, Spotlight, America online instant messaging, дронів, волатильної пам'яті, Даркнету, засобів антикриміналістики, видалених і фрагментованих файлів, зображень, флеш-пам'яті, криповалют); 8) цифровий аналіз поведінки окремих осіб, груп людей та їх взаємозв'язків і відносин; 9) цифрова криміналістична розвідка та розвідка на основі відкритих джерел тощо.

Вбачається, що у сучасних умовах війни особливого значення набувають такі напрями застосування цифрової криміналістики: отримання інформації з мобільних пристроїв вилучених телефонів в учасників кримінального провадження; отримання інформації з персональних комп'ютерів фізичних та юридичних осіб; отримання інформації із серверів та інших накопичувачів інформації в організаціях та установах; отримання інформації щодо радіочастотних ідентифікаторів, GPS-трекерів, датчиків, стаціонарним і мобільним вимірювальним пристроям з використанням систем геопозиціонування, відеоспостереження та позиціонування; отримання інформації з мережевих сервісів, що встановлюють голосовий та відеозв'язок між комп'ютерами через інтернет, такі як ICQ, Skype, WhatsApp, Viber, Telegram та інші; отримання інформації з банківських систем на відповідних цифрових носіях (SD-диски, флеш-картки та ін.); отримання інформації від стільникових операторів зв'язку щодо деталізації абонентського зв'язку та встановлення місцезнаходження абонента з геолокації; отримання інформації з камер відеоспостереження різних комерційних та державних структур; отримання інформації з вилучених у учасників кримінального провадження фотоапаратів та відеокамер⁴².

Під час війни арсенал традиційних криміналістичних засобів і форм збирання доказів вчинення злочинів проти національної безпеки України доволі обмежений через небезпеку для всіх учасників слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та неможливість безпосереднього доступу до місця події⁴³, тому виникає потреба у застосуванні інструментів

⁴² Матулене С., Шевчук В., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: український та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*, 4, 2022. С. 37.

⁴³ Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369–374.

цифрової криміналістики та технологій штучного інтелекту. Крім цього, про європейський вектор розвитку криміналістики та судової експертизи в Україні свідчить застосування європейських стандартів доказування під час кримінального провадження .

У цьому плані досить важливим є зв'язок використання спеціальних знань при збирання цифрових слідів, визначення можливостей судово-експертних досліджень, оцінки та використання результатів експертиз у доказуванні та трансформації компетенцій судових експертів з більшості різновидів судових експертиз в умовах цифрових технологій. В даний час об'єкти в цифровому вигляді надходять на експертизу, як на окремих носіях інформації, так і на комп'ютерних системах. Тому для законного отримання цифрових слідів необхідне використання відповідних спеціальних знань, а також проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи.

Використання спеціальних знань під час розслідування таких злочинів підвищує результативність процесу доказування. Залучаючи експерта, слідчий не лише отримує його висновок як джерело доказів, а й з'ясовує причинні зв'язки між окремими речовими доказами і слідами, діями певних осіб та фактами порушення міжнародного гуманітарного права⁴⁴. Так, приміром, електронні пристрої, вилучені у колаборантів можуть бути цінним джерелом загальної і особистої інформації, містити відомості про події, явища або дії окремих осіб, які вказують на причетність вчинення таких злочинів.

Для виявлення, розшифрування і дослідження інформації, що містяться на комп'ютерних носіях, в мобільних телефонах, на флеш-носіях та інших цифрових носіях призначається експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів. У випадках виявлення документів або перехоплення телефонних розмов колаборантів, державних зрадників може мати місце виявлення цифрової та іншої інформації, що дає можливість провести відповідні судово-експертні дослідження в межах технічної експертизи документів, експертизи відео- та звукозапису, експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів. Факти і способи передачі окремими особами-колаборантами інформації про розташування стратегічних та військових об'єктів в Україні представникам країни-агресора встановлюються за допомогою експертизи телекомунікаційних систем⁴⁵.

Отже, важливими напрямками удосконалення розслідування злочинів проти національної безпеки України є технологізація процесу досудового розслідування та судового розгляду, активізація використання технологій штучного інтелекту та спеціальних знань. Як бачимо, сьогодні криміналістика обрала європейський вектор розвитку і це суттєво впливає

⁴⁴ Авдєєва Г.К. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків : Право, 2022. Вип. 43. С. 88.

⁴⁵ Шевчук В.М., Авдєєва Г.К. Використання технологій штучного інтелекту та спеціальних знань у розслідуванні воєнних злочинів. *Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану*: монографія. Харків : Право, 2023. С. 491–503.

на сучасний стан, тенденції та перспективні напрямки інноваційного розвитку європейської криміналістики. Більше того, вбачається, що європейські підходи виявляються та забезпечуються й у застосуванні стандартів доказування під час кримінального провадження. Це в повній мірі стосується й пошуку та запровадження інноваційних підходів криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти національної безпеки України, у тому числі й за допомогою використання технологій штучного інтелекту та спеціальних знань крізь призму цифровізації та євроінтеграційних процесів розвитку сучасного суспільства.

Підсумовуючи, варто зазначити, що цифрові технології та процеси цифровізації у криміналістиці в сучасних умовах війни є актуальними та потребують подальших наукових досліджень. Для правильного розуміння та вирішення існуючих теоретичних та практичних проблем необхідно сконцентрувати зусилля не тільки криміналістів, а й представників інших наук, оскільки розглядувана проблематика має міждисциплінарний характер⁴⁶. В реаліях сьогодення та умовах воєнного стану гостро постає необхідність формування концепції воєнної, цифрової, європейської криміналістики та вдосконалення освітніх програм із врахуванням інноваційних підходів криміналістичної дидактики та євроінтеграційних процесів, спрямованих на формування та подальший розвиток криміналістики як європейської науки.

ВИСНОВКИ

Таким чином, європейський вектор розвитку криміналістики в сучасних умовах є закономірним етапом формування та застосування сучасних криміналістичних знань, який передбачає впровадження цифрових технологій у різні галузі криміналістичної науки, судової експертології та юридичної практики. В реаліях сьогодення необхідно актуалізувати розроблення проблематики цифрової криміналістики в сучасних умовах. При цьому особливу увагу треба звернути на підвищення ролі криміналістичної дидактики, зокрема, криміналістичну підготовку слідчих, прокурорів, судів, детективів, слідчих-криміналістів, судових експертів у сфері цифрових технологій. Актуальним нині є започаткування нової професії та здійснення підготовки цифрового криміналіста і взагалі, підготовки криміналістів європейського гатунку. За таких обставин сучасна парадигма європейської криміналістики повинна бути спрямована на подальший розвиток нових галузей криміналістики для ефективного вирішення нових завдань в умовах воєнного стану та процесів цифровізації суспільства крізь призму євроінтеграційних процесів.

Безумовно, що такі підходи потребують розроблення новітніх підходів протидії сучасній злочинності, оновлення системи органів кримінальної юстиції в реаліях сьогодення. Це зумовлює активізацію застосування та

⁴⁶ Shevchuk V.M. Methodological problems of the conceptual framework development for innovation studies in forensic science. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. 27(2). Pp. 170–183.

поширення криміналістичних інновацій, запровадження новітніх цифрових технологій у практику слідчої, судової та експертної діяльності. Це у свою чергу визначає сучасні тенденції та перспективи розвитку європейської криміналістики, яка знаходиться на передньому краю боротьби із злочинністю. Важливо враховувати, що в Україні криміналістика обрала європейський вектор розвитку, тому європейські підходи виявляються у різних напрямках криміналістики, у тому числі й у застосуванні стандартів доказування під час кримінального провадження. За таких умов виклики сьогодення обумовлюють необхідність формування та запровадження інноваційних підходів у криміналістичному забезпеченні протидії таким злочинам із врахуванням процесів цифровізації та європізації. Звичайно, така ситуація визначає сучасні тенденції розвитку криміналістики, зміну пріоритетів її завдань, що суттєво впливає на формування сучасних криміналістичних знань і появу нових напрямів криміналістики.

АНОТАЦІЯ

Досліджено актуальні проблеми криміналістичних засобів, методів та технологій протидії злочинам у сфері національної безпеки в контексті європейської інтеграції. Визначено та проаналізовано основні тенденції формування та розвитку європейських підходів криміналістичної науки в реаліях сьогодення, окреслено перспективні напрями наукових досліджень у цій царині знань. Обґрунтовано появу та формування нових напрямів криміналістики, обумовлених науково-технічним прогресом, процесами європізації, технологізації та цифровізації, що зумовлює появу нових завдань криміналістики та необхідність пошуку нових засобів та технологій виявлення та розслідування злочинів проти національної безпеки України. Зазначено, що важливо враховувати сучасні тенденції розвитку криміналістики, пов'язані з формуванням її окремих галузей (напрямів): медичної, генотипоскопічної, аерокосмічної, ядерної, цифрової, воєнної та європейської криміналістики. В умовах війни в Україні особливої актуальності та значимості набувають проблеми дослідження криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти національної безпеки в умовах війни та сучасних реаліях значного поширення цифрових технологій у слідчій, судовій та експертній діяльності.

Обґрунтовано, що значною мірою успіх реалізації завдань документування воєнних злочинів та їх доказування в суді залежить від стандартизації процесу розслідування, алгоритмізації проведення процесуальних дій, якісної взаємодії між підрозділами, врахування зарубіжного досвіду розслідування та судового розгляду. Сучасна криміналістика обрала європейський вектор розвитку. Європейські підходи виявляються й у застосуванні стандартів доказування під час кримінального провадження. Для успішного судового розгляду злочинів проти національної безпеки в судах основоположним буде встановлення причинно-наслідкового зв'язку між винними діями злочинцями та наслідками, що настали в результаті такої злочинної діяльності.

Доведено, що, що процес цифровізації криміналістики є закономірним етапом розвитку та формування сучасних криміналістичних знань, який передбачає впровадження цифрових технологій у різні галузі криміналістичної науки, судової експертології та юридичної практики в контексті процесів європізації. При цьому особливу увагу треба звернути на підвищення ролі викладання криміналістики як європейської науки, іновативних підходів у криміналістичній дидактиці, зокрема, валиво увагу звернути на європейські підходи криміналістичної підготовки слідчих, прокурорів, детективів судових експертів у сфері цифрових технологій з урахуванням європейських стандартів. Виокремлено та проаналізовано найбільш актуальні та перспективні проблеми дослідження означеної проблематики.

Література

1. Авдєєва Г. К. Проблеми використання засобів цифрової криміналістики при розслідуванні воєнних злочинів. *Використання цифрової інформації в розслідуванні кримінальних правопорушень* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 12 груд. 2022 р. Х. : Право, 2022. С. 10–13.
2. Авдєєва Г.К. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: В. С. Батиргарєєва (голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2022. Вип. 43. С. 70–76.
3. Богущкий П. П. Військова юстиція як правова система: міжнародні стандарти та національні особливості. *Діяльність військової юстиції в умовах збройного конфлікту. Досвід української прокуратури* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 28 жовтня 2021 р. Київ–Одеса : Фенікс, 2021. С. 19–26.
4. Борисова К. Є., & Світличний, В. А. Застосування цифрової криміналістики. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 83–84.
5. Вдовитченко В. Військова юстиція України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Діяльність військової юстиції в умовах збройного конфлікту. Досвід української прокуратури* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 28 жовтня 2021 р. / П. П. Богущкий, П. М. Візнюк, Л. В. Зіняк, В. Г. Пилипчук, І. О. Петришен. Київ–Одеса : Фенікс, 2021. С. 19–26.
6. Демидова Л. М., Попович О. С. Кримінально-правова охорона національної безпеки України: терористичний акт : монографія; за заг. ред. Л. М. Демидової. Харків : Право, 2021. 400 с.
7. Домашенко О. М. Проблемні питання використання цифрових доказів у криміналістиці. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці* : матеріали міжнар. «круглого столу» (Харків, 12 груд. 2019 р.) / редкол.: В. Ю. Шепітько (голов. ред.), В. А. Журавель, В. М. Шевчук, Г. К. Авдєєва. Х.: Право, 2019. С. 52–55.

8. Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369–374.

9. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № . 1. С. 46–56.

10. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Х.: Право, 2021. 448 с.

11. Журавель В. А., Шепітько В.Ю. Розвиток криміналістики та судової експертизи в Україні: наближення до єдиного європейського простору. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку*: монографія. Харків : Право, 2021. С. 631–669.

12. Когутич І. І. Застосування цифрових технологій – новий напрям криміналістики. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса* : збірник тез між. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 09 грудня 2021 р.). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці : Технодрук, 2021. С. 79–84.

13. Крицька І. О. «Доріжка цифрових слідів»: доказове значення й окремі аспекти збирання та дослідження у кримінальному провадженні. *Цифрові трансформації України 2020: виклики та реалії*: зб. наук. пр. НДІ НАПрН України № 1 за матеріалами круглого столу, 18 вересня 2020 р. Харків, 2020. С. 92–97.

14. Кузнецов В.В., Сийплок М.В., Нестеров І.А. Злочини проти основ національної безпеки України: нові виклики сьогодення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Вип. 1. 2023. С. 483–489.

15. Мартиненко К.В. Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в у мовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5, 2022. С. 575–581.

16. Матулене С., Шевчук В., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: український та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (29). 2022. С. 12–46.

17. Malewski, H., Kurapka, V.E., Tamelè, I. Motivation and expectations of students-animportant factorin theimplementation of the new bachelor's degreeprogram. *Law and Criminalistics. The Criminalist of the First Printing*, 21. 2021, 12–26.

18. Пряхін Є. В. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 164 с. С. 10–11.

19. Сайт Офіса Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/>

20. Степанюк, Р. Л. Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. 2022. № 3 (99). С. 283–294. С. 288.

21. *Textbook of criminalistics. Vol. 1: General theory* /Ed. by H. Malevski, V. Shepitko. Kharkiv, 2016. P. 89–93.

22. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с. С. 256–269.
23. Shevchuk V. Current Issues of Criminalistics in Context of War and Global Threats. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, 2022, 28 (3), 11–27.
24. Shevchuk V.M. Methodological problems of the conceptual framework development for innovation studies in forensic science. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. 27(2). Pp. 170–183.
25. Shevchuk V.M. Modern criminalistics in the conditions of war and global challenges XXI century: problems today and development prospects. *Problemy Współczesnej kryminalistyki = Current problems of forensic science*. Tom XXVI. Warszawa 2022. Pp. 359–374.
26. Shevchuk V. M. Criminalistics support for the investigation of military criminal offenses and war crimes: digitalization, innovations, prospects. *Military offences and war crimes: background, theory and practice: collective monograph*. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 876 p. Pp. 795–822.
27. Shevchuk V.M. Innovative principles of forensic support of law enforcement activity: issues of concept formation. *Theory and Practice of Forensic Examinations and Criminalistics: Collection of Scientific Papers*. 23. Kh. : Pravo, 2021. Pp. 7–23.
28. Shevchuk V. M. Taktychni operatsii u kryminalistytsi: teoretychni zasady formuvannya ta praktyka realizatsii: monohrafiia. Kharkiv: Vyd. ahentsiia «Apostil» [in Ukrainian]. 2013. Pp. 219–228.
29. Shevchuk V., Vapniarchuk V., Borysenko I., Zatenatskyi D., Semenov V. Criminalistic methodics of crime investigation: Current problems and promising research areas. *Revista Juridica Portucalense*, 32, 2022. Pp. 320–341.
30. Шевчук В. М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : збірка наук. пр. Харків : Право, 2020. С. 815.
31. Шевчук В.М. Європейський вектор розвитку сучасної криміналістики. *Адаптація правової системи України до права Європейського союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 29.09.2022 року). Полтава : Полтавський юридичний інститут, 2022. С. 325–327.
32. Шевчук В.М., Авдєєва Г.К. Використання технологій штучного інтелекту та спеціальних знань у розслідуванні воєнних злочинів. *Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану*: монографія ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2023. С. 491–503.
33. Шепітько В. Теоретико-методологічна модель криміналістики та її нові напрями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 3 (25). С. 9–20.
34. Шепітько В. Ю. Цільове призначення криміналістичних знань і прагнення європейських стандартів у протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 17. 2017. С. 4–11.

35. Шепітько В. Ю. Формування доктрини криміналістики та судової експертизи в Україні – шлях до єдиного європейського криміналістичного простору. *Право України*. 2022. № 2. С. 76–90. С. 83.

36. Shepitko V. Criminalistics as a system of scientific knowledge in conditions of global threats and crime transformation. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 18 issue. Kharkiv «Pravo», 2018. Pp. 4–9.

Information about the authors:

Shevchuk Viktor Mykhailovych,

Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department of Criminalistics
Yaroslav Mudryi National Law University,

Leading Researcher
Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime
Problems

77, Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8058-3071>